

Ängelholms kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2016-11-14

jais
arkitekter

—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Ängelholms kyrka

Ängelholms församling, Bjäre kontrakt, Lunds stift

Ängelholms socken, Ängelholm 3:115, Ängelholms kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Ängelholms historia går tillbaka till 1303, då dess föregångare Luntertun omtalas för första gången. Luntertun var då en liten fiskeby vid Rönne ås utlopp i Skälderviken. Tack vare sitt strategiska läge med en bro över Rönne å, utvecklades Luntertun under 1400-talet till en stad och viktig knutpunkt för både handel och transport. Byns kapell från 1200-talet byggdes ut till en treskeppig, valvslagen kyrka med torn och vapenhus i söder, något man vet tack vare arkeologiska undersökningar på 1920-talet. I syfte att centralisera handeln från Båstad, Grevie och Luntertun till en gemensam plats, lades Luntertun ned 1516 på Kristian II:s order. Bebyggelsen revs och materialet användes för att bygga upp en ny stad, Ängelholm, några kilometer uppströms ån. Av Luntertun återstår idag en restaurerad kyrkoruin med bl.a. grundmurarna från den gamla kyrkan.

Redan när Ängelholm fick sina stadsprivilegier i oktober 1516, hade man börjat bygga en kyrka på den plats där Ängelholms kyrka ligger idag. Stadsutvecklingen gick annars trögt; Kristian II drog in stadsrättigheterna 1547, och borgarna anmodades att flytta till den bättre befästa staden Landskrona. Utvecklingen i Ängelholm stagnerade, och de många krigen och stadsbränderna drabbade bebyggelsen hårt. Inte minst var staden hotad av ständig sandflykt sedan skogen mellan havet och Ängelholm huggits ned.

Vändningen kom på 1730-talet, då riksdagen gick in med stödinsatser för att hejda sanden. Orten växte med spinnerier, keramikverkstäder och garverier, och återfick stadsrättigheterna 1767. Under 1800-talet utvecklades Ängelholm till en industristad, där sockerbruket, hamnen och läderfabrikerna blev stora arbetsgivare. Dagens gatunät lades ut, och runt sekelskiftet tillkom flera offentliga byggnader, såsom sjukhuset och järnvägsstationen. Staden fick starka folkrörelser, som drogs till friluftsbadet vid Klitterhus, frikyrkorna och hembygdsparken. Den positiva utvecklingen har fortsatt in i våra dagar, trots att många av fabrikerna försvunnit, bl.a. tack vare goda pendlingsmöjligheter och bostadsutbyggnaden i stadens södra delar och i kommunens kustorter.

Ängelholms kyrka ligger idag centralt i staden mellan Järnvägsgatan och Norra Kyrkogatan. Kyrkoanläggningen är integrerad i den regelbundna kvartersstrukturen, som

upptas av en varierad bebyggelse. Öster om kyrkogården ligger Stortorget med gamla rådhuset i korsvirke från 1755, som numer är turistbyrå. Kvarteren i norr består främst av tegelhus, bl.a. en enhetlig bebyggelse av f.d. arbetarbostäder från 1890-talet. I nordväst finns stadsbiblioteket från 1987, och strax därbakom Tingstorget med tingshuset från 1860-61 och f.d. kronohäktet i en byggnad från 1780. Söder om kyrkan finns till största delen flerbostadshus i fyra- fem våningar, många av dem uppförda kring förra sekelskiftet, och ett kvarter bort församlingshemmet.

Kyrkobyggnaden

På den plats där Ängelholms kyrka ligger idag, har det funnits kyrklig aktivitet sedan åtminstone 1516, då stadens första kyrka började uppföras. Förhållandevis litet är känt om dess historia, som fick ett abrupt slut 1565 då staden eldhärjades under Nordiska Sjuårskriget. Från kyrkan lyckades man rädda den s.k. Luntertunklockan, som tidigare överförts från kapellet i Luntertun, och än idag finns bevarad. Den gamla kyrkan blev stående som ruin, och ersatt av ett kapell i korsvirke uppfört precis intill den förfallna byggnaden. I kapellet fanns ett altare och en dopfont, och efter reformationen även predikstol och bänkar. Den gamla kyrkogården användes som begravningsplats, och i resterna av tornmurarna hängde man upp kyrkklockorna under öppen himmel.

I början av 1700-talet började man på allvar arbetet med en ny kyrka. Kapellet hade rivits, och de ursprungliga murarna reparerats för att fungera som grund till en ny helgedom. Den nya kyrkan gavs formen av ett kors med en spira över korsmitten. Den södra korsarmen inreddes till vapenhus och den norra till dopkapell. Koret fick en tresidig avslutning med rundbågiga fönster. Tegeltaket underströks, portarna gjordes av ek och murar och strävpelare avfärgades med röd kalkfärg. Snickare från trakten högg bänkar och klockstol, medan predikstolen köptes från Stockholm. Kyrkan stod klar 1707 och användes därefter fram till 1800-talets mitt. Mellan dessa år gjordes flera reparationer, bl.a. av taket och kyrkgolvet, vars gravkamrar fylldes igen 1827.

I mitten av 1800-talet var kyrkan i stort behov av underhåll. En kommitté tillsattes att ansvara för reovering av kyrkan, men efter en tid beslutade man, liksom många andra skånska kyrkor vid samma tid, om en om- och tillbyggnad för att kunna ge plats åt den snabbt ökande befolkningen. 1864 tog byggmästare Ljungberg fram ett förslag till ombyggnad, som reviderades av kyrkorådsledamot Remmer och därefter skickades in till Överintendentsämbetet. Förslaget innebar bl.a. att västra korsarmen skulle förlängas och ett nytt torn uppföras. Ritningarna godkändes av ämbetets arkitekt J. F. Åbom, sedan han modifierat tornets utseende något. Efter en tid lät prosten Kock meddela, att han trots den planerade utbyggnaden inte trodde platsantalet skulle bli tillräckligt. Utöver de föreslagna åtgärderna ville han därför bredda korsarmarna och därigenom skapa en centralkyrka. Sedan byggmästare Haf gjort upp ritningar antog kyrkstämman

Kocks förslag, vilket medförde att ungefär hälften av 1700-talskyrkan revs. Kyrkan avfärgades i gult med listverk och fönsteromfattningar i rött, och taken täcktes med skiffer resp. järnplåt. valvslogs, fick en orgelläktare i väster och ny inredning. Läktaren utvidgades 1901, och 1917 ersattes tornets järnplåt med skiffer lika övriga tak.

1931- 32 gjordes en stor renovering av kyrkan. Korskranket bakom altaret revs och en sakristia fogades till östra korsarmen efter arkitekt Nils Blancks ritningar. Samtidigt gjordes korets avslutning om och fick ett rundfönster i stället för den stora rundbågiga fönsteröppning, som funnits sedan 1700-talet. Nya dörrar satts in, golvet belades med kalksten och nya bänkar ställdes in. Som altarprydnad valdes en altartavla från 1700-talet framför Thorvaldsenfiguren, som man haft sedan 1885, och Blancks egenritade altarkors, som istället kom att ställas i sakristian. Innanfönstren sattes in 1938.

1941 anlätades arkitekt K.M. Westerberg för en interiör renovering. Frågan om en ståndsmässig altarprydnad var ännu aktuell, och kyrkorådet uppdrog efter en tävling Torsten Nordberg att rita ett altarskåp och några glasmålningar i fönstren. Samtidigt sattes dagens dopfont in. 1948 fick läktaren en ny barriär med dekormålningar av Hugo Gehlin. Samma år sågs fönstren över och fick solbänkar av kalksten.

1986 gjordes ännu en tillbyggnad mot norr, nu efter arkitekt Sten Samuelssons ritningar, med ett litet samlingsrum, pentry, förråd och toalett.

2000 renoverades kyrkan efter Wikerstål Arkitekters anvisningar. Läktaren byggdes om till ursprungligt utseende och fick en ny trappa från långhuset. Tillgängligheten till koret förbättrades med en ramp, väggar och valv kalkades och valven isolerades. Bänkinredningen fick nuvarande kulörer, och flyttbara knäfall och altarbord sattes in.

2001 gjordes en yttre renovering ledd av Lokal XXX Arkitekter. Fasaderna putsades och målades liksom snickerier och fönster, och strävpelarna fick nya avtäckningar.

Exteriör

Kyrkobyggnaden från 1868 har en grekisk korsplan med långhus, korsarmar, tresidigt kor och västtorn. Murverk från 1700-talskyrkan bevaras i korets samt i korsarmarnas östra murar. På kyrkans norra sida finns utbyggnader för sakristia resp. samlingslokal.

Kyrkan [1] är grundlagd på en kallmur av granit. Enligt uppgift ska 1700-talsmurarna, byggda av rött tegel i storformat lagt i renässansförband, ha rests på grundmuren till 1500-talskyrkan. Detta har dock inte kunnat bekräftas i samband med murverksundersökningar. De yngre murarna är uppförda av rött tegel i normalformat. Kyrkan är slätputsad och vitkalkad, men var ursprungligen avfärgad i gult. Murarna ansluter direkt till mark utan synlig sockel. Över samtliga hörn finns kopparavtäckta strävpelare.

Kyrkorummet nås via portaler i väster, söder och norr, alla byggda 1932 som raktäckta pardörrar med fasta, rundbågiga överstycken. Dörrarna är tillverkade av ramverk, som utvändigt täckts med stående ekpanel, och invändigt har kvadratiska fyllningar. Den västra portalen har en tvåspråkig omfattning, de övriga har enspråkiga och flankeras av strävpelare i två nivåer, avtäckta av sadel- resp. pulpettak i koppar.

Kyrkans gjutjärnsfönster, bevarade sedan 1866-68, är uppbyggda med diagonalställt, svartmålat spröjsverk och med dekorativa masverk av olika slag i resp. rundbåge. I fönstren sitter klarglas. I korets tresidiga avslutning finns i mitten ett rundfönster, på ömse sidor därom varsin blinding, uppbyggda med två rundbågar inskrivna i rundbågiga nischer. Öppningarna har solbänkar av slipad kalksten. I tornet finns mot alla väderstreck två rundbågiga ljudluckor, klädda med stående lackad träpanel, inskrivna i varsin tvåspråkig, rundbågig nisch. Ovanför ljudöppningarna sitter cirkulära tornur.

[1]: Kyrkan från söder

[2]: Sakristia

Långhuset, koret och korsarmarna täcks av ett korsformat sadeltak, liksom tornets fyrsidiga spira belagt med klovad och rakhuggen skiffer. Avvattningen är gjord av koppar. Tornet kröns av ett klot och ett kors, båda i koppar. Längs kyrkorummets takfot och tornets triangulära gavelrösten löper en enhetlig rundbågefris, nedtill dekorerad med droppstenar, och uppåt avslutad av ett trespråkigt listverk.

Den sexsidiga sakristian från 1932 [2] har sockel av huggen granit, slätputsade fasader och avslutas uppåt av en klockformad huv, täckt av kopparplåt i skivtäckning med förskjutna hakfalsar. Huvens kröns av en öppen kopparlanternin med klockformat tak. Fönstren är rundbågiga, brunmålade träfönster med vardera två spröjsade lufter. Till sakristians förrum leder en raktäckt enkeldörr klädd med stående träpanel.

Tillbyggnaden från 1968 med samlingslokal, pentry och diverse biutrymmen är byggd

av spritputsade stenväggar, till vilka ansluter blålilalackerade glaspartier i vägg och tak. Mellan kyrkan och tillbyggnaden finns en glasad spalt.

Interiör

Vapenhuset i tornets bottenvåning har golv och sockel av röd kalksten, putsade och vitmålade väggar, och täcks av ett slätputsat kryssvalv som utgår från yttermurarna. I väggen finns en nisch med en träskulptur över kyrkans skyddshelgon S:t Botulf. Mot långhuset finns en pardörr från 1932 av pendeltyp med speglar av blyspröjsade råglas. Motsvarande dörrar återkommer i korsarmarnas vindfång. I vapenhusets östra mur finns gråa fyllningsdörrar från samma år mot spiraltrapporna till torn och orgelläktare.

Från vapenhuset kommer man in under orgelläktaren [4], som restaurerades 2000 till ursprungligt utseende. Läktarens undersida är byggd av gråmålade kassetter av pärlspont mellan träbalkar, som vilar på grönmarmorade pelare. Det täta räcket består av rödmarmorade speglar mellan övre- och undre listverk. Hugo Gehlins målningar som prydde barriären mellan 1948-2000 är idag uppsatta på södra långhusväggen. Till läktaren går en tät utrymningstrappa inkapslad bakom väggar av gråmålade gallerverk.

Kyrkorummet [3] har väggar och golv lika vapenhuset och täckts av vitkalkade kryssvalv med firsidiga, rundbågiga ribbor. De vilar på avfasade pilastrar och pelare med bandkapitäl. Fönstren är försedda med innerbågar av trä från 1938, uppbyggda med fasta spröjsar och blyinfattade, lätt tonade antikglas. I de båda östra fönstren sitter Torsten Norbergs glasmålningar, som föreställer liknelsen om Såningsmannen resp. Kristus som den gode herden. Kyrkorummet är indelat med sex slutna bänkkvarter, i korsarmarna fria från ytterväggarna, ställda på ett lackerat brädgolv. I korsmitten har man tagit bort ett antal bänkar, vilket gett plats åt ett flyttbart altarbord, lösa stolar och dopfunten. Det vitputsade koret nås via en kalkstenstrappa. Altaret står på ett kalkstenpodium längst in i koret, som täcks av ett ribbvalv inhugget i yttermuren. Framför altaret ligger en kormatta, och på ömse sidor om denna står flyttbara knäfall.

Sakristian från 1932 nås från koret via en stickbågig fyllningsdörr, som sitter i den ursprungliga fönsternischen. Först möter man en hall med toalett och ytterdörr, sedan den sexsidiga sakristian. Dess golv är belagt med stavparkett, väggarna är putsade och vitmålade och taket av mörkt trä med i mitten ljusa inlägg i form av en davidstjärna. Rummet är bl.a. möblerat med skrivbord, textilskåp, piscina och altare med altarkors.

Tillbyggnaden från 1986 nås via vindfånget till norra korsarmens portal. Mötet mellan kyrkan och tillbyggnaden är utformat som en helglasad spalt, från vilken finns ytterdörrar mot väster och öster. Från spalten kommer man in i en korridor, på ömse sidor flankerad av diverse biutrymmen bakom vitlaserade lamelldörrar. Golvet är av klinker och sadeltaket uppglasat med blålilalackerade partier, som är fästa till limträbalkar.

Mot korridorens slut vidgar sig rummet till ett kombinerat pentry och samlingsrum.

Tornets första våning används som teknikutrymme. Golvet är av bräder, väggarna putsade och sandfärgade och taket putsat. I västra muren finns ett rundfönster, som satts igen med en tjock träskiva. Från tornkammaren leder en rak trappa vidare till klockvåningen, och en metallucka till kyrkvinden ovan de isolerade valven. Taklaget i bilad fur, till största delen bevarat från 1866-68, är uppbyggt av sparrar, tassar, stödben på dubbla remstycken, sparsax samt hanband, som består av två plankor spikade på ömse sidor om sparrarna. Underlagstaket består av träpanel. Konstruktionen i korsmitten är förstärkt med tre sekundära u-balkar av järn som bultats till trästommen. Klockvåningen upptas till största delen av klockbocken i bilat timmer, i vilken hänger tre klockor. Via järnstegar fästade till yttermurarna är det möjligt att ta sig vidare upp till spiran, vars inbrädade taklag av fur är bevarat sedan tornet uppfördes.

[3]: Långhuset mot koret

Inredning och inventarier

Altaret är gjort 1932 av kalksten och ritat av Nils Blanck. Dessutom finns ett flyttbart altarbord från 2000, ritat av Wikerstål arkitekter, byggt i ek med mässingsdetaljer.

Altarskåpet [4], tillverkat 1941, är en triptyk med predella, fast mittparti och två flyglar. Målningarna, gjorda av Torsten Nordberg, föreställer scener ur Kristi Liv innanför förgyllda ramar, med centralt en framställning av Jesus på korset. På flyglarnas baksidor finns intarsia i 31 träslag, som framställer Kristus som förkunnare för alla folk,

utförda av dekopören Manne Manning.

Altartavla, från 1700-talet, med målning av Jesus i Getsemane. Tavlan hänger i koret.

Altarringen från 2000, ritad av Wikerstål arkitekter, består av raka, delbara partier byggda i ek. Knäfallet är klätt med svart skinn.

Dopfunten i kalksten är huggen 1941 av Anders Jönsson och ritad av K.M. Westerberg. Den har en cirkulär bas, ett runt, profilerat skaft och en rak, cirkulär cuppa prydd med reliefframställningar, som påminner om dopets gåva, ansvar och förpliktelser.

Predikstolen av bemålat trä är byggd 1866 efter murmästare J. Hallbergs ritningar. Den åttkantiga korgen, som bärs av en avfasad pelare, har fem synliga sidor. Dessa pryds av rundbågiga, röda fält, åtskilda av pilastrar, sedan 1947 prydda med snidade, polykroma skulpturer av Jesus och evangelisterna. Korgen nås genom en tät, rak trappa med en tät barriär med arkadmotiv. Ovan predikstolen hänger en åttkantig baldakin, krönt av en ängel från 1947 och på undersidan smyckad med en hängande duva.

Bänkinredningen är från Nils Blancks renovering 1931-32 och fick dagens färgsättning vid Wikerstål arkitekters renovering 2000. Bänkarna är slutna med gråa gavlar med pilastermotiv och dörrar och fronter av ramverk med rödmarmorade speglar.

[4]: Altarskåp

[5]: Orgelläktare och kyrkklocka

Orgeln [5] är byggd år 2000 av Carsten Lund, Birkerød, med två manualer, pedal och cymbelstjärna. *Orgelfasaden* från samma år är femdelad och uppbyggd av rektangulära, öppna pipfält med ekramar med förgyllda detaljer. Överkanten efterliknar en trappstegsgavel. I långhuset står en *kororgel* från 1972, byggd av Anders Persson i Viken.

Lillklockan (Luntertunklockan) är från 1470. Manteln pryds av lister, textbårder med inskrift i minuskler och ett gjutaremärke i form av en krona inuti en sköld. Klockan

tros vara gjuten av ”Mester Lars”, som även stått bakom den i Skummeslövs kyrka. I tornet hänger även *Mellanklockan (Callmanderklockan)* och *Storklockan (Botulfsklockan)*, gjutna 1925 resp. 1948 av M& E Ohlsson i Ystad, och båda prydda av textbårder. På orgelläktaren hänger sedan 1948 *klockan* från 1654 [5], stöpt av Hans Meyer, i en snidad träställning. Klockan är smyckad med rundlister, textbårder och mansansikten.

Kyrkogården

Ängelholms kyrka, liksom Stortorget öster därom, anlades redan vid stadens grundläggning på 1500-talet. Den första kyrkogården var inhägnad med en enkel tegel- och gråstensmur. Marken lär ha varit gräs- eller ängsbevuxen, och gravplatserna utmärkta med små gravkullar eller träkors. De mer bemedlade begravdes inne i kyrkan.

Sedan den nya kyrkan rests 1707, lär arbetena på kyrkogården framför allt innefattat ständiga reparationer av den bräckliga kyrkogårdsmuren. Den äldst bevarade kartan, där kyrkogården finns redovisad, är från 1750 och visar en mycket liten stad, sargad efter krig och bränder. Bebyggelsen ligger samlad kring Storgatan, som i mitten öppnar sig mot Stortorget och den rektangulära kyrkogården. Först i slutet av seklet började de svenska kyrkogårdarna att planeras efter estetiska ideal, och under 1830-talet beslutade man i Ängelholm om en upprustning av miljön. Muren förnyades, nya grindportar tillverkades, gångar anlades och träd nyplanterades.

Inför kyrkans ombyggnad på 1860-talet aktualiserades frågan om en ny kyrkogård, och en flera decennier lång debatt tog sin början. Efter de första åren av diskussioner, beslutade man istället att utvidga den befintliga marken västerut. Kyrkokassan räckte till ett halvt tunnland mark, som uppdelades till kvarter med gångar, olika träd och häckar. Redan på 1880-talet var utvidgningen full, och frågan om en ny kyrkogård togs upp på nytt. 1887 invigs till sist den *Nya kyrkogården*, församlingens idag aktiva begravningsplats, som byggts ut i etapper. Där ligger Heliga Korsets kapell, och där finns urn-, minnes- och askgravlund. Nya kyrkogården ligger på Kapellvägen, en dryg km norr om kyrkan. Den sista jordfästningen på gamla kyrkogården ägde rum 1971.

Under 1885 och 1898 minskades den gamla kyrkogårdens mark, sedan staden begärt att få ta viss mark i anspråk för att kunna bredda först Södra Kyrkogatan (idag Järnvägsgatan) och därefter Västra Kyrkogatan. De nya gränserna markerades först med hagtornshäckar, men 1922 togs beslut om att uppföra det mer permanenta staket, som idag till stor del finns kvar. Det gestaltades av C E Rosell och är senare kompletterat, bl.a. 1944 med en grind i väster ritad av Nils Blanck. Han har också, tillsammans med B. Thornberg, formgivit den brunn som sedan 1946 står som prydnad på kyrkogården.

2003 hårdgjordes gångarna kring kyrkan med cementplattor och kullersten.

Kyrkogården [6] omgärdas idag i söder, norr och väster av ett järnstaket, ställt på en vitputsad mur mellan kopparavtäckta murpelare. Mot öster finns ett enkelt järnstaket. Ingångar finns i väster, söder, norr, nord- och sydost. Den södra grinden, som fungerar som huvudentré, är mest bearbetad med förhöjda murpelare utanför ett grindparti med kors- och pildekor. Från entréerna går gångar av cementplattor upp mot kyrkan, som omges av kullersten. Kyrkogården är gräsbesädd utan synlig kvartersindelning. Gravarna saknar genomgående yttre avgränsning. I vegetationen märks flera sorters träd, som står till synes fritt placerade, och en vintergrön häck i södra delen av gränsen mellan den äldsta delen och utvidgningen. I häckens förlängning står ett åttkantigt brunnskar av gnejs. Brunnsstocken är dekorerad med vindruvor i gjutjärn.

Samtliga gravar står väster om kyrkan. Gravmaterialet spänner från ett fåtal skånska kalkstensvårdar från 1800-talets början till enstaka 1900-talsvårdar, med den stora majoriteten stenar från 1800-talets andra hälft. Bland dessa märks obeliskliknande stenar med bruten topp, utsirade, romantiska vårdar med biskviporslin, och gotiskt inspirerade med spetsiga avslutningar. En ovanlig utformning har graven över major Nils Arvid Buire från 1860 [7]. Den är kubformad, låg och prydd med riddarhjälm och svärd, och på ovansidan med en lagerkrans. Bland andra personhistoriskt intressanta gravar märks Bengt Håkan Skyttes, prostens som tog initiativ till kyrkoombyggnaden 1866, liksom representanter från flera välkända Ängelholmssläkter.

[6]: Kyrkogården från väster

[7]: Nils Buires gravvård

Byggnader på kyrkogården

I kyrkogårdens nordvästra hörn finns ett bårhus från 1948, ritat av arkitekterna Nils Blanck och B. Thornberg. Det är byggt av natursten och täckt med koppartak, som vilar på invändigt synliga balkar med utskurna kyrkliga symboler och bibeltexter. Parportens handtag bär motiv från döden och det eviga livet, gjorda av Per- Erik Willö, medan fönstret pryds av en målning av konstnären Gunnar Torshamn.

Kulturhistorisk karaktärisering

Ängelholms kyrka bildar tillsammans med rådhuset i korsvirke och husen vid Tings-torget stadens äldre centrum. Kyrkan ligger vid Stortorget, som liksom kyrkan anlades i samband med att Ängelholm grundades, och har allt sedan dess spelat en primär roll som symbol för staden. Kyrkogården är integrerad i 1800-talets rutnätsstruktur och omgiven av en varierad bebyggelse från 1800- och 1900-talen, där framför allt arbetar-bostäderna från 1890-talet norr om kyrkogården har kvar sin tidstypiska karaktär. Kyrkogården har, sedan jordfästningarna flyttats till Nya kyrkogården, uppluckrats och förlorat mycket av 1800-talets glans, men hyser alltså ett varierat trädbestånd och en illustrativ samling vårdar från denna tid, där många tillhör historiskt betydande Ängelholmssläkter. Här finns därtill ett bårhus och en brunnsanordning, båda ritade 1948 av Blanck/Tornberg, och detaljerat utförda i exklusiva material.

Kyrkan präglas exteriört av ombyggnaden 1866-68, då kyrkorummet fick dagens utbredning. Fasadernas eklektiska stil, som förenar rundbågiga fönster och listverk med gotiska strävpelare och ett fyrgaveltorn med hög spira, är representativ för de stilblandningar, som blev vanliga inom det omfattande skånska kyrkobygandet under sena 1800-talet. Många yttre element finns kvar sedan dess, bl.a. skiffertaket och gjutjärnsfönstren, men ytterdörrarna, tornets takmaterial och färgsättningen har alla ändrats. Kyrkan är numer vitputsad, likt de flesta yngre 1800-talskyrkor, men var från början avfärgad i gult och rött. Den polykroma paletten blev successivt allt populärare under sena 1800-talet, för att kulminera i 1800-talets nygotik. I kyrkans östpartier bevaras murverk från 1700-talskyrkan i korsarmarna och koret med sina symmetriska, idag blinderade fönster. Denna kyrka var en av blott nio som uppfördes i Skåne mellan 1550- 1760, och sägs i sin tur vara rest på grundmurarna till en medeltida föregångare. Kyrkan får därigenom stor betydelse som historiskt dokument för att förstå stadens utveckling. Mot norr finns två tillbyggnader, båda fint kopplade till kyrkorummet. Den från 1968 skiljer sig starkt från kyrkan i en modernistisk stil, men har sakrala referenser t.ex. vad gäller takformen och insidans fönstersättning och axialitet, den från 1932 är tydligt historiserande med sin kopparklädda takhuv.

Interiört bevarar kyrkan 1800-talets uttryck i de spetsbågiga valven och orgelläktaren, som förtjänstfullt återställts till originalutförande. Bevarad är också centralkyrkans plandisposition med symmetriska bänkkvarter. Bland de fasta inventarierna finns den f.d. altartavlan från 1700-talet, och från 1800-talet predikstolen, som kompletterats med snidade figurer på 1940-talet. I övrigt karakteriseras interiören helt av 1900-talets renoveringsåtgärder, vilket ger kyrkorummet ett välhållet men opatinerat intryck, där kyrkans äldsta historia ger sig begränsat till känna. Mest dominerande bland de sentida tillskotten är Nils Blancks från 1932, såsom kalkstensgolvet, bänkinredningen och

de noga bearbetade innerdörrarna med blyinfattade glas. Kyrkorummets färgsättning och det fint bearbetade altarbordet kommer från Erik Wikerståls renovering 2000.

Bland övriga inventarier märks framför allt Luntertunklockan från 1470, en av runt 100 bevarade medeltida kyrkklockor i Skåne, de flesta av dessa från senmedeltiden. Den signerade klockan är en viktig länk till Luntertun och det kyrkliga livet innan Engelholms grundande. Torsten Norbergs glasmålningar och hans altartriptyk är av hög konstnärlig kvalitet. Han finns idag representerad i runt 50 kyrkor, merparten norrländska, ofta med lätt kubistiska verk i pastellartade nyanser.

Att tänka på

- I kyrkans murverk finns partier från 1700-talet, och möjligen även medeltida byggmaterial, vilket kräver stor medvetenhet vid framtida renoveringar.
- Kyrkans skiffertak bör värnas och kontinuerligt överses, framför allt på det vindutsatta tornet. 1800-talskyrkan var ursprungligen färgsatt i rött och gult, vilket gav ett helt annat intryck än den nuvarande kyrkan.
- Vid eventuella förändringar av interiören bör den symmetriska planlösningen behållas. Överflödiga föremål kan med fördel samlas i de båda tillbyggnaderna.
- Kyrkoanläggningens betydelse för stadens utveckling skulle kunna åskådliggöras t.ex. genom skyltar med små personteckningar vid gravvårdarna, såsom man gjort t.ex. i Landskrona. Tack vare sin goda akustik och sitt läge mitt i staden, är kyrkorummet föredömligt att använda för konserter eller liknande.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. De ligger inom reg. fornlämning Ängelholm 6:1. Den utgör Ängelholms gamla stadstomt och skyddas enl. 2 kap. kulturmiljölagen. Ängelholm är utpekad som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen och ingår i kulturmiljöstråket Rönne å.

Källor och litteratur

Bevaringsprogram för Ängelholm, del 1-2, Ängelholms kommun, 1978-1987

Ängelholms kyrka och kyrkogårdar, Kyrkorådet i Ängelholm, 1981

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg & Ingrid Sjöström, RAÄ, 2015

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan för Ängelholms kyrka 2006-11-01, Wikerstål Arkitekter, Helsingborg, 2006

Ängelholmsboken 2014, Ängelholmsbygdens lokalhistoriska förening, 2013

Ängelholms kommun, bebyggelse och miljö, etapp I-III, Ängelholms kommun, 1973-1979

Regionmuseets i Kristianstads arkiv, Kristianstad, 1154 Ängelholm, Kyrkor/Arkeologi

<http://grav.genealogi.se/Gravsoklist.php>, Gravstensinventeringen, hämtad 2016-01-12

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, Lantmäteriet, hämtad 2016-01-12

[http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskaps-
vard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/angelholm/Pages/
Angelholm.aspx](http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskaps-
vard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/angelholm/Pages/
Angelholm.aspx), hämtad 2016-01-12

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karakteristik och bedömning av Ängelholms kyrka, Bjäre kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember, Arkitekt SAR/MSA, Cert. sakkunnig avseende kulturvården, JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2016-01-07

Färdigställd rapport: 2016-11-14

Ängelholms kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk – Tegel, renässansförband (1700-talsmurverk) Murverk – Tegel (1800-talsmurverk) Murverk
Fasadmaterial:	Puts, slät
Fasadkulör:	Vit
Takform:	Sadeltak – Med dubbla fall Spira (torn) Huv, med öppen lanternin (sakristia)
Taktäckningsmaterial:	Sten - skiffersten Plåt - koppar, falsad, storplåtsformat, med förskjutna hakfalsar (sakristia) Glas (tillbyggnaden med samlingsrum m.m.)
Byggnadsdel:	Kor, polygonalt, öster Korsarm, norr Korsarm, söder Torn – väster Sakristia – norr Tillbyggnad med samlingsrum m.m. -norr